

POLIITTISET AATTEET JA POLITIIKAN TEORIA

Olavi Borg

Politiikan tutkimuksen piiriin kuuluvassa kirjallisuudessa näkee useinkin käytettävän käsitettä »politiikan teoria» ellei aivan indenttisenä käsitteen »poliittiset aatteet» kanssa, niin kuitenkin siihen kiinteästi liittyvänä. Tämä käy esiin mm. niistä tyypittelyistä, joilla pyritään kartoittamaan politiikan tutkimuskohteet. Niissä esiintyy tavanomaisesti »politiikan teorian» nimellä kulkeva ongelmalohko, johon poliittiset aatteet erilaisin nimikkein, kuten »poliittinen filosofia», »ideologiat», »aatehistoria» tms. katsotaan kuuluvan (esim. *Contemporary Political Science*, 1950, 4). Sama taipumus aatteiden ja teorian samastamiseen on havaittavissa myös joissakin nimenomaan politiikan teoriaa käsittelevissä tarkasteluissa. Esimerkiksi Catlin esittää varsin omaperäisen ja vaarallisen ajatuksen, jonka mukaan politiikan teoria on jaettava kahtia, toisaalta politiikan tutkimukseen ja toisaalta politiikan filosofiaan (*Political Science Quarterly*, 1957: 1). Kun hän lisäksi asettaa teorian vastakohtaksi käytännön politiikan harjoittamisen (practice of politics), joudutaan siihen, että politiikan teoriaa on ylipäänsä kaikki, mitä politiikasta teorisoiden, se on koulumaisen kirjallisesti tai jopa journalistisestikin sanotaan. On mitä ilmeisintä, että sanaa teoria on tällöin käytetty kovin omalaa-tuisella tavalla, jopa niin omalaa-tuisella, että voidaan puhua täydellä syyllä kyseisen sanan tieteellisestä väärinkäytöstä. Catlin toteaa itse: »Epäselvä termien käyttö aiheuttaa hämäryyttä. Kenties ei ole väliä sillä, mitä termejä valitsemme, mutta sillä on merkitystä, että kielenkäyttömme on johdonmu-kaista» (1957, 2). Tähän on kuitenkin huomautettava, että sanojen ja käsitteiden johdonmukaisella käyttämisellä tieteessä ei ole erityisen suurta arvoa, jos itse lähtökohta on omiaan johtamaan ajatuksia harhaan. Kun politiikan teoria kytketään poliittisiin aatteisiin, se ei ole vain teoria-sanan väärinkäyttöä, vaan se on myös ajatuksellisesti harhaanjohtavaa, kuten aivan oikein on huomautettu (*Jansson, Poliitikka*, 1959: 1—2).

Seuraavassa tarkastelussa pyrin esittämään eräitä näkökohtia, joiden tarkoituksena on osoittaa, miksi on syytä pitää politiikan teoria ja poliittinen

filosofia käsitteellisesti toisistaan tarkoin erossa. Tällöin tulee hyvin ratkaisevaksi kysymykseksi se, mitä teorialla ylipäänsä tieteellisessä kielenkäytössä tarkoitetaan. Tämä on laaja, tieteen peruskysymyksiä kosketteleva ongelma. Ensijaisena tarkoituksena ei ole antaa vastausta tähän kysymykseen. Tämän seikan tarkastelu antaa kuitenkin sen välttämättömän pohjan, jolta voidaan etsiä vastausta kysymyksiin, miten poliittisen filosofian teoriat — teorioiksi niitä jossain mielessä täysin oikeutetustikin voidaan kutsua — eroavat aidosta tieteellisestä teoriasta, missä määrin ne sisältävät aitoa teoriaa ja missä viime kädessä on aidon teorian ja poliittisiin aatteisiin luettavien teoreettisten käsittekonstruktioiden välinen raja? Lopuksi pyrin kiinnittämään huomiota eräisiin semanttisluntoisiin seikkoihin, jotka ovat omiaan aiheuttamaan tarkastelun alaisena olevaa käsitteellistä sekaannusta.

1. Aito tieteellinen teoria

1.1. Teorian rakenne ja tehtävät

Teoria politiikan tutkimuksessa ei voi merkitä sen erityisempää kuin mitä sillä muissakin tieteissä tarkoitetaan. Mutta mitä teorialla sitten ylipäänsä tarkoitetaan? Tästä asiasta on käyty paljon keskusteluja, mutta kuitenkin ei ole helppoa antaa yhteenvedonomaaisesti ja lyhyesti vastausta. Ennenkaikkea panee merkille sen, että jokainen teoretikko pyrkii korostamaan jotakin erityistä piirrettä. Zetterberg (1954, 10) kuvaa teorian toisiinsa liittyvien määritelmien ja hypoteesien muodostamaksi käsitesysteemiksi. Hän ja erityisesti Braithwaite (1953, 22) korostavat teorian deduktiivista tehtävää, toisin sanoen sen käsitteistä, määritelmistä ja hypoteeseista voidaan johtaa kokemusperäisesti todennettavissa olevia alemmanasteisia hypoteeseja, seurausväittämiä. Myöskin Hempel kuvaa edellisten tavoin teorian käsitesysteemiksi, jolla hänen esittämänsä tunnetun nuottavertauksen mukaan ikäänkuin »kalastetaan» empiiristen seikkojen joukossa (International Encyclopedia of Unified Science, 1952: 7). Joskus korostetaan myös teorian sisältämien lausumien ymmärrettävyyttä toisille tutkijoille sekä varsinkin sitä merkitystä, joka teorialla on ilmiöitä koskevien ennustusten edellytyksenä.

Näin edeten ja eri tutkijoita seuraten olisi mahdollista luetella hyvin monia teoriaa yleensä ja joitakin tiettyjä teorioita erityisesti kuvaavia, niihin liittyviä tai niistä seuraavia ominaisuuksia ja seikkoja. Ne kaikki selvittävät omalta osaltaan teorian luonnetta, mutta niitä sinänsä irrallisina tarkastelemalla ei ole helppoa päästä selville, mitä loppujen lopuksi tieteellisessä menettelyssä teorialla tarkoitetaan. Niinpä onkin kiinnitettävä huomiota siihen, missä eri mielessä nämä seikat jotakin teoriasta ilmaisevat. Tällöin huoma-

taan, että yleensä on kysymys kahdesta eri näkökulmasta, joista teoriaa on luonnehdittu: on tarkasteltu teorian sisältöä ja teorian tehtäviä. Sisältöä voidaan tarkastella varsinaisen asiasisällön kannalta tai sitten teorian muodollisen rakenteen kannalta. Laajasti käsitettynä teorian asiasisältö viittaa siihen ilmiöalueeseen ja sen variaabelien laatuun, jota teoria koskee. Viimekädessä juuri niistä variaabeleista, joita hypoteesit koskevat ja niitä kuvaavien käsitteiden laadusta riippuu, puhutaanko esim. valtio-opillisesta tai sosiologisesta teoriasta. (Tämä tietenkin edellyttää melkoista yksimielisyyttä siitä, mitkä ovat valtio-opillisia, mitkä taas sosiologisia variaabeleja). Muodollisessa mielessä teoria on aina joitakin empiirisiä seikkoja ja niiden välisiä oletettuja, ei todennettuja suhteita kuvaava tietyn rakenteinen käsitesysteemi. Kun teoriaa tarkastellaan muodolliselta kannalta, voitaneen hyvin yksimielisesti yhtyä edellä siteerattuihin teoreetikoihin ja puhua teorian yleisestä rakenteesta: teoria koostuu peruskäsitteistä ja niiden avulla muodostetuista eri asteisista määritelmistä ja hypoteeseista. Viittaukset Zetterbergiin, Braithwaiteen ja Hempeliin koskivat juuri teorian muodollista rakennetta, josta filosofit ja varsinaiset teoreetikot tuntuvat olevan kiinnostuneita. Yhteiskuntatieteilijät sen sijaan kiinnittävät ehkä enemmänkin huomiota teorian tehtäviin.

Teorian tehtävää voidaan yleisimmin kuvata sanomalla teorian olevan kaiken tutkimuksen perustana (esim. Sellitz ym., 1959, 587). Tällä halutaan korostaa paitsi teoreettisten olettamusten merkitystä yleensä tutkimuksen lähtökohtatilanteessa, myös niiden suuntaa antavaa ja menettelyä ohjaavaa merkitystä tutkimuksen eri suoritusvaiheessa. Käytännössä tämä alkaa heti tutkimustehtävän rajoittamisessa ja tarkasteluperspektiivin valinnassa. Selvien teoreettisten lähtökohtien avulla on mahdollista rajoittaa kuvaukseen ja selittämiseen käytettävät käsitteet vähimmäismääräänsä. Joskus näkee tätä kutsuttavan teorian »ensimmäiseksi funktioksi» (Eskola, 1961, 97). Eräässä mielessä teoria (itse asiassa hypoteesit ja määrittelyt) tulee tässä kohdin hyvin lähelle metodiikkaa tämän sanan laajassa mielessä, sillä teoriahan on ikään kuin väline, jonka avulla havaintomaailmaa paitsi hahmotetaan myös järjestetään. Usein aikaisemmat tutkimustulokset ja niiden antamat viitteet palvelevat tällaisina orientoivina välineinä. Kun puhutaan tästä teorian orientoimisfunktioista, on tarkasteluperspektiivi jokseenkin selvästi instrumentaalinen, välineellinen. Aivan samoin on silloin, kun teorian avulla sanotaan tulkittavan empiirisiä seikkoja. Tällöin viitataan siihen, että ilmiön mielekäs selittäminen pakottaa useinkin olettamaan ilmiöstä, sen osatekijöistä ja sen suhteista muihin ilmiöihin jotakin toistaiseksi todistamatonta. Kun näin tehdään, voidaan tulokset saada hyvinkin selvään, johdonmukaiseen ja vakuuttavaan muotoon. Ollakseen varma, tulos ei kuitenkaan koskaan voi jäädä spekulatiivisen olettamuksen tasolle. Laajoja ja monimutkaisia ilmiö-

joukkoja koskevista empiirisissä tutkimuksissa voi joskus olla vaarana, että teoriaa pidetään jonkinlaisena ihmeellisenä »poppakonstina», joka vedetään esiin tutkimuksen pelastamiseksi silloin ja vasta silloin, kun osoittautuu työlääksi saada suoritetun analyysin perusteella selviä ja johdonmukaisia tuloksia. Teorian avulla halutaan tällöin ikään kuin todistaa tuloksista jotakin. On selvää, että tällaisella teoriankäytöllä on pienet onnistumisen mahdollisuudet, jos jo itse lähtökohta on rakennettu »vapaan empiirisen kalastelun» näkemykselle. Sitäpaitsi teorian avulla voidaan kyllä tulkita ja selittää havaintoja, mutta sen avulla ei voida todistaa mitään tuloksista. Eri asia on se, että tulosten todistusvoima nousee sitä mukaa, mitä systemaattisemman teorian muotoon puettuja hypoteeseja ne tukevat.

Kun siis teoriaa luonnehditaan puhumalla sen orientoimis- ja tulkitsemistehtävästä, nähdään se ennen muuta välineellisessä mielessä. Nämä kaksi tehtävää ovat ilmeisesti myöskin tärkeimmät teorian instrumentaaliset piirteet. Monia muitakin voitaisiin luetella, mutta ne yleensä liittyvät näihin kahteen. Niinpä tehtävän rajoittamiseen liittyvä käsitteiden valinta merkitsee samalla myös kielellisten kuvaus- ja selityskeinojen valintaa. Joskus sanotaan, että teoria tarjoaa tutkimukselle kielen. Laajimmin käsitettynä teoriaa voidaankin pitää tieteen varsinaisena kielenä, jota tutkimuksilla pyritään jatkuvasti korjaamaan ja täsmentämään.

Yhteiskuntatieteissä usein todetaan ja ehkä vielä useammin ilmaistaan toivomus, että tutkimusten tavoitteena tulisi olla teorianmuodostus joko entisiä teorioita täsmentämällä tai luomalla kokonaan uusia. Kun jotakin asiaa, kuten nyt teoriaa, tarkastellaan toiminnan tavoitteena, se voi olla sitä kahdessa eri mielessä: välineellisessä, jolloin se palvelee jotain sen itsensä ulkopuolelle jäävää päämäärää tai sitten tavoitteellisessa sinänsä, jolloin se itse on se päämääräideaali, johon toiminnalla pyritään. Teoria tieteellisen toiminnan tavoitteena ei tee tästä poikkeusta. Kun edellä puhuttiin teorian orientoimis- ja tulkitsemisfunktioista, nähtiin teoria ensisijaisesti instrumentaalisena. Voimakkaasti empiriaan suuntautuneissa yhteiskuntatieteissä tähdennetään teorian merkitystä usein juuri instrumentaalisessa mielessä.¹⁾

Mikäli ajatellaan niin, että teoriat — oikeastaan niiden sisältämät hypoteesit — muuttuvat tieteellisiksi laeiksi saatuaan riittävästi empiiristä varmuutta (vrt. Cohen and Nagel, 1957, 397), voidaan teoriaa pitää tieteen tavoitteena. Ehkä selvimmin tämä teoriaan liittyvä tavoitteellinen aspekti tulee näkyviin puhuttaessa teorian kolmannelta perusfunktioista, tulosten tiivistämisestä. Tältä kannalta katsoen teoria on tieteellisten tulosten ilmaisun ihannemuoto, tapa lausua tulokset yksinkertaisesti, selvästi ja tiivistetysti, mutta samalla mahdollisimman yleisesti.

¹ Ilmeisesti tämä on yhteydessä näiden tieteiden voimakkaasti akkumulatiiviseen perusluonteeseen. Tutkimusten tehtävänä nähdään ehkä enemmänkin tietomäärän jatkuva kartuttaminen kuin joidenkin perusongelmien syvälinen tarkastelu.

1.2. Teoria ja tieteellinen totuus

Teoria voi muuttua laiksi, mutta sitä ei kuitenkaan käsitteellisesti tule sekoittaa tieteelliseen lakiin, sillä eräässä suhteessa ne eroavat toisistaan ratkaisevasti. Ei varsinaisesti voida sanoa, että teoria osoitettaisiin todeksi. Hypoteeseista sen sijaan voidaan näin sanoa ja jos jonkin teorian hypoteeseista — teoriaan itseensä sisältyvät ja siitä johdetut mukaan lukien — useimmat onnistutaan todistamaan oikeiksi, voidaan teorian sanoa suuressa määrin pitävän paikkansa. Teoria on kuitenkin oleellisesti metodinen konstruktio ja siksi puhutaan sen tarkoituksenmukaisuudesta, selitysvuimasta tai hedelmällisyydestä. Tieteellisen lain laita on toinen, se koskee empiirisesti määriteltujen variaabelien suhdetta ja se ilmaisee tieteellisen menettelyn tulokset. Tällaisena se on empiirinen väittämä, joka voidaan verifioimismenettelyn kautta osoittaa todeksi tai epätodeksi. Tosin on otettava huomioon ne tietoteoreettiset rajoitukset, jotka todentamiseen liittyvät: lopullisesti ja ehdottomasti ei mitään hypoteesia katsota voitavan osoittaa todeksi, sen sijaan kyllä epätodeksi (Popper, 1935, 34). Joka tapauksessa yksikin ristiriitainen havainto pystyy kumoamaan empiirisenä väittämänä esitetyn lain, jollaisiin kokemuseräinen tiede yleensä pyrkii. Teoriaa ei sen sijaan pystytä samalla tavoin kumoamaan, sillä se sisältää empiiristen väitteiden lisäksi (jollaisia sen hypoteesit ovat) myös teoreettisia lausumia (peruskäsitteet ja määrittelyt). Nämä eivät suoraan väitä mitään havaintoseikoista, vaan ovat eräänlaisia käsitteellis-metodisia opasteita ja sellaisina verifioimismenettelyn ulkopuolella. Niinpä tätä menettelyä ei voida koko teoriaankaan soveltaa, vaan vain sen yksityisiin hypoteeseihin.

Teoriasta voidaan kyllä puhua kahdessa eri mielessä; metodisena opasteena (siis instrumentaalisesti), jolla on aivan määrätty tehtävät (rajoittaa, ohjaa, tulkitsee, tarjoaa kielen jne.) sekä teorianmuodostuksena (siis tavoitteena), johon tieteellisen tutkimuksen tulisi pyrkiä.¹) Mutta on syytä huomata, että teorianmuodostusta ei voida pitää varsinaisena tavoitteena, vaan sekin palvelee vielä etäisempää tavoitetta. Vaikkapa teorianmuodostuksella tarkoitettaisiin pyrkimystä saada aikaan systemaattisesti järjestynyt ja aukoton, laajoja havaintotodellisuuden aloja kattava tieteellisesti tosien lauseiden joukko, »corpus» — Kaufmannin termiä käyttäkseni — on teorianmuodostus

¹ Kun teorialla sanotaan olevan sekä välineellistä että tavoitteellista arvoa, seuraa tästä eräs teorian asemaa koskeva pulma. Jos teoria on instrumentaalinen konstruktio, on sen tavalla tai toisella kuuluttava tieteen metodiikkaan. Tämä taas oikeuttaa puhumaan metodeista ja teoriasta rinnan, itsenäisenä tieteen ongelmaryhmänä, joka voi olla tutkijain mielenkiinnon kohteena. Jos taas teoriaa katsellaan teorianmuodostuksen kannalta tieteellisen toiminnan tavoitteena, se ei voi esiintyä itsenäisenä, vaan aina tietyn tyyppisiin asiaongelmiin liittyvänä. Kumpikin näkemys on tavallaan oikeassa, koska loppujen lopuksi on kysymys saman asian eri aspekteista. Varsinkin mittavaan empiirisen tutkimuksen kannalta lienee tarkoituksenmukaisinta käytännössä pitää teoriakysymyksiä ikään kuin osana metodiikkaa. Monet käsite- ja määrittelypulmat liittyvät kiinteästi metodiikkaan, varsinkin tulosten validisuus edellyttää teknillisten mittauskeinojen ja käsitelmäärittelyjen kiinteää yhteyttä.

sittenkin vain välitavoite. Tieteen varsinainen tavoite on tieteellinen totuus. Teoria on metodisten sääntöjen ohella tärkein opaste tähän päämäärään pyrittäessä (vrt. Kaufmann, 1958, 42). Siksi aidon teorian tunteminen välttämättömästi edellyttää eräiden tieteelliseen totuuteen liittyvien seikkojen tietämistä. Poliittisia aatteita ajatellen tämä on aivan ratkaisevan tärkeää, koska näihin sisältyy lukuisasti teorioita, jotka eivät noudata eräitä tieteellisen menettelyn perussääntöjä. Näistä kaksi on erityisen tärkeää.

Objektiivinen tieteellisyys edellyttää ensiksikin sitä, että arvoarvostelmia ja tosiasiaväitteitä ei sekoiteta keskenään. Päätösten suorittaminen toisesta toiseen ei ole sallittua (Hintikka, 1957). Niinpä aito teoria ei voi perustua normatiivisiin määrittelyihin, ei myöskään normatiivisiin käsitteisiin. Tämä ei ole mahdollista siksi, että hypoteesit koskevat tosiasioita ja ne johdetaan teorian perustana olevista käsitteistä ja määrittelyistä. Toiseksi objektiivinen tieteellisyys edellyttää vapaata tieteellistä keskustelua, jolloin niin tieteen menettelysäännöt kuin sen tuloksetkin voivat olla kritiikin kohteena ja niihin voidaan tehdä korjauksia. Tämä merkitsee sitä, että teoreettisia lausumia ei koskaan voida omaksua dogmaattisesti, sellaisinaan tieteeseen pätevänä. Niille ei voida antaa tieteellistä pätevyyttä ilman hyväksytyjen menettelytapasääntöjen ja havaintojen antamaa tukea. Samoin se merkitsee sitä, ettei tieteellisen tutkimuksen tuloksille voida vaatia absoluuttista, muuttumattoman totuuden arvoa, sillä menettelysäännöt voivat muuttua tai voidaan muuten saavuttaa aikaisemmista poikkeavia, päteviä tuloksia.¹) Näiden perusteella taas korjataan alkuperäisiä perusolettamuksia. Niinpä aito teoria ei voi koskaan olla dogmi, vaan sen peruskäsitteet ja teoreettiset määrittelytkin voivat muuttua, ne ovat niin sanoakseni avoimia. Mikään teoria ei silloin voi vaatia itselleen kertakaikkista pysyvyyttä.

2. Poliittisen filosofian teorit

Poliittinen filosofia sisältää runsaasti ajatuskonstruktioita, joita niiden käsitteellisen kiinteyden ja enemmän tai vähemmän systemaattisen rakenteen vuoksi voidaan kutsua teorioiksi. Suinkaan kaikki näistä eivät täytä aidolle tieteelliselle teorialle asetettavia vaatimuksia. Nähdäkseni voidaan puhua kolmentyyppisistä teorioista tarkasteltaessa poliittisia aatteita suhteessa aitoon teoriaan. Voidaan puhua aidoista tai ainakin sellaisina pidettävistä teorioista, normatiivisista teorioista sekä dogmaattisista eli suljetuista teorioista. Normatiiviset teorit voidaan jakaa vielä avoimesti ja piiloisesti normatiivisiin, joten oikeastaan saadaan neljä eri teoriatyyppeä.

¹ Menettelytapasääntöjä ei kuitenkaan voida muuttaa miten paljon tahansa, sillä ne eivät ole luonteeltaan vain teknillisiä vaan ne kytkeytyvät myös tieteen tavoitteeseen. Menettelytapasäännöt ja tieteellinen totuus siis kytkeytyvät toisiinsa (vrt. Kaufmann, 1958, 44—45).

2.1. Aidot teoriat

Aidot teoriat koostuvat tosiasiaväitteistä: empiirisesti todennettavista hypoteeseista (olettamuksista, väitteistä) ja sellaisista teoreettisista määrittelyistä ja peruskäsitteistä, jotka ainakin periaatteessa ovat todentamisen piiriin kuuluvia ja joita siis voidaan korjata. Poliittisissa aatteissa tällaiset teoriat eivät useinkaan esiinny kovin systemaattisessa ja pelkistetyssä muodossa. Perusmäärittelyjä ja hypoteeseja ei lausuta selvästi julki, mutta ne sisältyvät kuitenkin piiloisesti useisiin klassillisiin oppirakennelmiin. Hyviä esimerkkejä ovat lähes kaikilla yhteiskunta-ajatteliijoilla esiintyvät teoriat ihmisyyhteisöjen kehityksestä organisoitunutta ja vallankäytöltään institutionalisoitunutta yhteisömuotoa, valtiota kohti. Esimerkiksi Platonilla esiintyy jo teoria työnjaon vaikutuksesta yhteisön kehitykseen. Useat kehitysteoriat perustuvat viimekädessä psykologisiin olettamuksiin ihmisluonnosta, kuten Aristoteleen (itse asiassa sosiaalipsykologinen) »tsoon politikon», Hobbesin tai Mandevillen täydelleen egoistinen sekä David Humen samanaikaisesti sekä egoistinen että altruistinen ihminen. Useat klassilliset teoriat ovat vain nykymielessä sikäli huonoja, että niitä on niiden ylimalkaisuuden vuoksi vaikeata ryhtyä todentamaan. Sen sijaan »idea-arsenaalina» poliittisten aatteiden historia on verraton.

Jo klassikoilla saattaa tavata hyvinkin modernintuntuisia teorioita, varsinkin Aristoteleella. Hänellä on esim. terve, pluralistinen näkemys valtiolliseen elämään vaikuttavista tekijöistä: sitä ovat yhtäaikaisesti muovaamassa useat eri tekijät kuten fyysiset olosuhteet, tavat ja perinteet, talouselämä jne. Itse asiassa Aristoteleella voikin sanoa ensimmäisenä koko poliittisten aatteiden historiassa esiintyvän teorioita sanan nykyistä merkitystä lähentyvässä mielessä. Hän pyrki ensimmäisenä erottamaan etiikan ja politiikan, se on arvoarvostelmat ja tosiasiaväitteet toisistaan. Hän ei myöskään jättänyt teorioitaan spekulatiiviselle tasolle, vaan pyrki etsimään niille empiiristä tukea (Sabine, 1949, 101—103). Kesti kauan ennenkuin vasta Machiavellin ja sen jälkeen lähinnä Montesquieun ansiosta politiikan tutkimus saavutti uudelleen vastaavan tason.

2.2. Normatiiviset teoriat

Normatiiviset teoriat perustuvat arvoarvostelmiin. Ne antavat arvostusten mittapuita, normeja toiminnalle tai kuvaavat äärimmäisiä arvopäämääriä. Sanalla sanoen: ne ilmaisevat eettisen hyvän ja pahan poliittisessa toiminnassa. Varsinkin avoimesti normatiivisten teoriain yhteydessä teoria-sana esiintyy perin juurin heikentyneessä merkityksessä, sillä kysymys on usein vain spekulatiivisten arvopäämäärien kuvaamisesta.

Tyypillisimpiä avoimesti normatiivisia teorioita sisältävät aatehistoriassa esiintyvät lukuisat kuvaukset ihannevaltioista ja -yhteisöistä. Tunnetuimpia näistä kuvauksista lienevät Platonin »Politeia», Tommaso Campanellan »Civitas solis poetica», Thomas Moren »Utopia» ja ehkäpä Fourierin kuvaus falansteriyhteisöstä. Näihin kyllä liittyy myös aitoja teoreettisia olettamuksia ja väitteitä, mutta suurimmalta osaltaan ne ovat normatiivisia. Kokonaisuutena ottaen niiden pääasiallisena sisältönä on kuvata, millainen ihannevaltio rakenteeltaan on, mitä tarkoituksperiä se palvelee ja miten näitä voidaan tavoitella. Oikeastaan ne ovat poliittisia ohjelmajulistuksia tai sitten ne ovat etiikan piiriin kuuluvia ja siellä joko varsinaista etiikan teoriaa tai ajattelijan henkilökohtaisten arvonäkemyksen kuvailua. Jotkut tutkijat katsovatkin esim. Platonin »Politeia»-teoksen kuuluvan kokonaan etiikan eikä politiikan piiriin.

Normatiivisten ja aitojen teoriain välistä rajankäyntiä vaikeuttaa käytännössä epävarmuus siitä, milloin on kysymys arvoarvostelmasta, milloin taas tosiasiaväitteestä. Periaatteessa se ei ole vaikeaa, mutta eriluontoiset lausumat kietoutuvat useilla ajattelijoilla hyvin tiiviisti yhteen. Montesquieun esittämää hyvin tunnettua oppia vallan kolmijaosta voidaan pitää ideaalityyppiä muistuttavana teoreettisena konstruktiona, jonka tarkoituksena on kuvata likimääräisesti tärkeimpien hallituselinten välisiä todellisia suhteita valtiossa. Se on olettamus, jonka todenperäisyyttä voidaan tutkia tai metodinen keino, viitekehys, jonka avulla voidaan suorittaa esim. luokitteluja eri valtioiden kesken. Molemmissa merkityksissään se on aito teoreettinen konstruktio. Montesquieulla itsellään oli kuitenkin kokonaan toinen suhde teoriaansa, hän tavoitteli sillä sellaista vallankäytön muotoa, joka pystyisi rajoittamaan ja heikentämään Ranskan yksinvaltaisen hallitsijan mahtia (Duverger, 1955, 30).

Tarkastelkaamme vielä toista esimerkkiä. Harringtonin teoria omaisuuden, erityisesti maaomaisuuden jakaantumisen vaikutuksesta hallitusten rakenteeseen ja pysyvyyteen on mitä aidoimmin tieteellinen, ankarasti kokemusperäisessä mielessä. Tässähän oletetaan — tai paremmin sanoen väitetään — erään täsmällisesti mitattavissa olevan ilmiön vaikuttavan eräässä toisessa, teoreettisemmin määritellyssä ilmiössä havaitun varioinnin. Kysymys on siis kaikkein yksinkertaisemmasta syy-yhteyttä koskevasta hypoteesista, jossa on vain kaksi variaabelia ja lisäksi on ilmaistu mikä on riippuva ja vastaavasti riippumaton muuttuja. Harringtonin riippuva muuttuja sattuu vielä sekin onnellisesti olemaan melko yksinkertaisesti muunnettavissa täsmällisesti ilmaistavaan asuun, esim. ministereiden sosiaalisen luokan ja ammatin sekä hallitusten iän avulla.¹ Tarvitsee vain kerätä tiedot ja

¹ Harringtonin hypoteesiin nähden on tosin huomautettava, että syysuhteen suunta voi olla myös päinvastainen, sillä hallitukset — ainakin joissakin tapauksissa — voivat vaikuttaa puolestaan omaisuuden jakaantumiseen.

suorittaa yksinkertainen korrelaatioanalyysi, niin teorian paikkansapitävyys on osoitettu. Tämän teorian ilmeisestä aitoudesta huolimatta Harringtonilla oli niin tätä kuin koko poliittista filosofiaansakin luodessaan arvonäkökohdat ja kuvitelmat mukana. Hän puolusti tasavaltaa monarkistista hallitusmuotoa vastaan ja hänen kaikki esityksensä ovat miltei läpikotaisin utopististen ajatusten sävyttämiä (Sabine, mt., 422). Sen seikan, että hän henkilönä omaksui erään arvostavan näkemyksen, että hän käytti teoriaansa näkemyksensä puolustamiseen ja että tämä arvostava näkemys ilmeisesti oli ohjannut hänen huomionsa juuri maanomistusoloihin, ei tarvinnut johtaa siihen, että hän olisi perustanut teoriasa arvoarvostelmaan. Koska se ei sellaista sisältä, se on aito teoria. Jos tutkija päätelee arvoarvostelmista tosiasiaväitteisiin tai päinvastoin, hän ylittää tieteellisyyden rajan ja se vaikuttaa hänen tutkimustuloksiinsa (Hintikka, 1957). Se että teorian luoja tai joku muu käyttää teoriaa arvopäämäärien oikeiksi todistamiseen, ei vaikuta mitään teorian tieteellisyyteen, jos hän ei itse teoriaan ole sisällyttänyt arvoarvostelmia. Jos näin on, on kysymys normatiivisesta teoriasta. Ellei näin ole ja teorian avulla kuitenkin halutaan todistaa jotain arvonäkemyksistä, se ilmaisee vain normatiivisen ja objektiivisesti tieteellisen välisen eron tuntemattomuutta ja tietämättömyyttä tieteen mahdollisuuksista.

Normatiiviset teoriat sekoitetaan aitoon teoriaan usein siksi, että arvoarvostelmat voidaan lausua monella eri tavoin, joskus hyvinkin piiloisesti, niin ettei niitä ole helppo havaita. Juuri sellaisia teorioita, jotka hyvin suuresti muistuttavat aitoa teoriaa, mutta pohjimmiltaan tai piiloisesti perustuvat arvoarvostelmiin (niihin esimerkiksi sisältyy normatiivisia käsitteitä), voidaan kutsua piiloisesti normatiivisiksi. Esimerkkinä tällaisista kaksiarvoisista, puolittain aidoista puolittain normatiivisista teorioista voidaan mainita ne, joiden perustana on asiaintilojen »luonnollisuus».¹ Kun esim. sanotaan, että »luonnollinen kehitys» tulee johtamaan jonkin hallituselimen uudistamiseen, voi tämä tarkoittaa a) tosiasiallista ennustusta siitä, että esim. uudet tehtävät tulevat muuttamaan elimen rakennetta tai b) toivomusta, että elimen rakennetta muutettaisiin, koska sitä jostain syystä (mahdollisesti muustakin kuin tarkoituksenmukaisuussyystä) ei nykyisellään pidetä hyvänä. Piiloisesti normatiivisia ovat niin ikään väitteet, joiden perustana on lainkäsite, koska se on normatiivinen (Lasswell ja Kaplan, 1950, 22). Jansson mainitsee niin ikään käsitteen »orgaaninen rakenne» tällaisena (1959: 11, 536). Luetteloja voisi jatkaa, sillä on useita käsitteitä, joihin helposti liittyy ja joihin tosiasiallisesti omaksutaan normatiivinen asenne myös teorioiden yhteydessä. Tällainen on mm. tasapainon käsite.

¹ Lasswell ja Kaplan (1950, 22) käyttävät näistä termiä »normatively ambiguous statements». Jansson puolestaan kutsuu niitä puoliteoreettisiksi, »semi-theoretical» (1959: 11, 535).

2.3. Dogmaattiset eli suljetut teoriat

Teoreettisesti mielenkiintoisempia kuin normatiiviset teoriat ovat ne, joita voidaan kutsua dogmaattisiksi eli suljetuiksi teorioiksi. Nämä ovat varsin suuresti aidon teorian kaltaisia ja siksi niistä vaikeasti erotettavissa. Ne ovat usein hyvinkin kiinteään muotoon puettuja käsitesysteemejä, joilla on samoja tehtäviä ja rakenteellisia ominaisuuksia kuin aidoilla teorioilla. Ne rajoittavat ja ohjaavat havaintoja (orientoimisfunktio), auttavat tulkitsemaan niitä muodostaen kuvauksen ja selittämisen peruskäsitteistön (tukitsemisfunktio) ja niiden avulla havainnot voidaan lopulta pukea yksinkertaisten ja tiivistettyjen, tieteellisiä lakeja muistuttavien yleisten lauseiden muotoon (tiivistämisfunktio). Systemaattisuudellaan ja sisäisellä johdonmukaisuudellaan suljettu teoria antaa myöskin erityisen suuren todistusvoiman sen avulla tulkituille havainnoille, aivan kuten hyvä aito teoria.

Selvimmän dogmaattiset teoriat on löydettävissä sosialismin perusopeista. Marxistisia oppeja pidetään usein epätieteellisinä sen vuoksi, että ne — niin sanotaan — sisältävät normatiivisia lausumia, jopa suorastaan propagandistisia aineksia. Jälkimmäisiä ne pakostakin sisältävät, koska teoria — varsinkin leniniläisessä kommunismissä — nimenomaan merkitsee opastetta ja kannustetta toimintaan. Sen sijaan normatiivisia eivät useimmat sosialismin perusopit oleellisilta osiltaan ole. Parhaiten niitä voidaan kuvata yhden ja saman, suljetun käsitesysteemin puitteissa suoritetuksi todellisuuden teoreettiseksi kuvaamiseksi ja selittämiseksi sekä samaan teoreettiseen viitekehystöön perustuvaksi ennustamiseksi. Marxistiset teesit todellakin pyrkivät kertomaan, miten asiat ovat tai tulevat olemaan eikä miten niiden tulisi olla (vrt. Jansson 1959: 11, 533). Tällaisina ne ovat aivan poikkeuksellisessa määrin tieteellisiä poliittisten aatteiden muuten perin juurin kirjavassa teoria-kaaoksessa. Tämän aseman niille myöskin jokainen vain tieteellisyyden kriteerien mukaisesti arviointejaan suorittava tutkija on valmis myöntämään. Esimerkiksi Timasheff pitää Marxin oppeja luokkataistelusta ja taloudellisesta determinismistä mitä merkittävimpänä yrityksenä luoda yleinen sosiaalinen rakennetta ja sen muutosta koskeva systemaattinen teoria (Timasheff, 1957, 48). Näin voidaan sanoa, sillä Marx ei jää spekulatiiviselle tasolle vaan etsii väitteilleen todisteita historian kulusta.

Mikä sitten oikeuttaa kutsumaan näitä ja muita vastaavanlaisia teorioita dogmaattisiksi eli suljetuiksi? Mihin perustuu, että itse asiassa näitä teorioita on pidettävä aidon tieteellisyyden valemukana, niin että niitä voitaisiin kutsua myös pseudoteorioiksi (= valeteoria), ellei tämä sana olisi arvoväritteinen ja ellei sitä käsitettäisi väärin. Tämä johtuu siitä, että ne eivät noudata eräitä aidolle teorialle asetettavia tärkeimpiä ehtoja. Ensiksikään niiden peruskäsitteitä ei sallita korjata, ne ovat siis suljettuja ja toiseksi teoreettiset ja empiiriset väittämät sekoittuvat keskenään, sillä Marxin opeissa teoreetti-

sia väittämiä käsitellään empiiristen tavoin. Tällöin koko rakennelma saa pakostakin dogmaattisen luonteen, koska teorian ja empirian välistä ristiiriitaa ei kertakaikkiaan voida muuten poistaa, jos nämä erilaiset väittämät sekoitetaan keskenään. Tällöin myös tieteellinen totuus ja sen perustana oleva todistamismenettely muuttavat kokonaan luonnettaan.

Tieteellisen totuuden sisällöstä ja sen tavoittelemisesta keskusteltiin jo aikaisemmassa yhteydessä. Siksi vain muutama sana vielä tästä asiasta lähinnä Marxiin liittyen. Teorian sulkeutuneisuus ja dogmaattisuus voidaan ilmaista usein tavoin. Timasheff sanoo Marxin käsityksen sosiaalisesta rakenteesta ja sen muutoksesta olevan loogisia seurauksia hänen filosofisista premisseistään (1957, 48). Marxilla on teoriansa pohjalla teoreettis-metodisia käsitteitä ja olettamuksia, jotka hän omaksuu ehdottomasti ja sellaisenaan. Tällainen on mm. oletus kehityksen dialektisuudesta. Näihin ei saa kajota, eikä niitä saa empiirisiin havaintoihin perustuen korjata.¹) Kun tällaisia teoreettisia väittämiä sitten kuitenkin käytetään empiiristen väitteiden tavoin, aiheutuu paljon sekaannusta. Tämän välttämiseksi teoreettiset oletukset on lausuttava mahdollisimman tarkoin julki, jottei niitä sekoitettaisi empiirisiin väittämiin (Allardt, 1953). Ellei näin menetellä ja varsinkin jos käsitystä teoriasta empiirisen todellisuuden likimääräisarviona, jota jatkuvasti pyritään uusin havainnoin korjaamaan, ei hyväksytä täydessä laajuudessaan, muuttaa koko tiede perusteineen luonnettaan. Siitä tulee dogmatismia, johon empiirisiä havaintoja sovitellaan tilanteen ja tarpeen mukaan. Se ei ole enää vapaata tieteellistä keskustelua, tieteellisen totuuden etsintää — Lessingin sanoja lainatakseni — vaan sosiaalista dogmatiikkaa, todeksi selittämistä ennalta annettujen totuuden kriteerien mukaisesti.

Tiede, joka perustuu suljettuihin teorioihin, on kyllä täysin tieteellistä tämän sanan jossakin merkityksessä. Mutta tämä merkitys on aivan erilainen kuin se, jonka mukaisesti olemme tottuneet asioita tieteellisesti — ajatellen nyt erityisesti humanistisia tieteitä — tarkastelemaan. Kommunistisesta manifestista tämä »toisen» merkityksen olemassaolo käy selvästi ilmi, kun siinä sanotaan:

»Mutta älkää kiistelkö kanssamme, kun mittaatte porvarillisen omistuksen hävittämistä *porvarillisten* vapaus-, sivistys- ja oikeusym. käsitteidenne mukaisesti. Aatteenekin ovat porvarillisten tuotanto- ja omistussuhteiden tuotteita, samoin kuin oikeutenne on vain laiksi korotettu luokkanne tahto, tahto, jonka sisältö riippuu luokkanne aineellisista elämänehtoista.» (K. Marx ja F. Engels, 1958, 22; kursivointi oma).

¹ Kuten tunnettua, käytännössä kuitenkin tätä on suoritettu. Esimerkiksi nyky-neuvostoliittolainen teoria rauhanomaisesta rinnakkaiselosta on tosiasiaa tällainen empiirinen korjaus, vaikka se kenties jossain mielessä onkin johdettavissa alkuperäisistä dogmeista.

3. Teoria-sana kielenkäytössä

Koko edeltäneen tarkastelun voi semanttiselta kannalta katsoen sanoa koskeneen taipumusta samastaa kaksi käsitettä »teoria» ja »aate» keskenään. Tämä taipumus ei voi olla pelkkä sattuma. Ei voi myöskään otaksua kenenkään tutkijan tarkoituksellisesti pyrkivän kyseisten käsitteiden samastamiseen, jos hän vain on tietoinen siihen liittyvistä vaaroista. Onhan viime kädessä kysymys vaarasta ylittää objektiivisen tieteen ja normatiivisen yhteiskuntafilosofian välinen syvä kuilu (vrt. Eckstein, *The American Political Science Review*, 1956: 2, 476). Koska kyseinen identifioimistaipumus on kuitenkin varsin yleinen,¹⁾ ei voi välttyä ajatukselta etsiä selitysmahdollisuuksia kyseisistä käsitteistä itsestään, toisin sanoen niiden kielellisistä ominaisuuksista. Eräs mahdollisuus on tällöin se, että molemmilla sanoilla saattaa todella olla joitakin merkitysyhteyksiä. Ajatelkaamme nyt, mitä teoria-sana kielenkäytössä voi merkitä.

Jostakin suunnitelmasta, jota pidetään toteuttamismahdollisuuksiltaan epätodennäköisenä tai suorastaan epärealistisena, saatetaan sanoa, että »kyl-lähän se muuten olisi hyvä, mutta se valitettavasti on vain teoriaa». Teoria-sanalla viitataan tällöin asiaan, josta myöskin tieteessä usein puhutaan, nimittäin spekulatioon (vrt. Sellitz ym., 1959, 481). Jos teorianmuodostus jää vain teoriain keksimiseen, jolloin niiden sisältämiä hypoteeseja ei mitenkään todenneta, jää teoria todella spekulatioon, asiantilojen kuviteltujen mahdollisuuksien esittämiseen. Spekulaatio voi kuulua tieteelliseen teoriaan vain sen keksimisvaiheessa, mutta ellei pidemmälle pystytä etenemään, ei mielellään puhuta teoriasta lainkaan.

Spekulaation ohella teoria-sanaan liittyy toinen voimakas konnotaatio eli sivumerkitys. Kun esim. jostakin luennoitsijasta sanotaan, että hänen esityksensä oli »kovin teoreettinen», on yleensä kysymys tästä toisesta konnotaatiosta, jota parhaiten voitaneen luonnehtia abstraktisuudeksi, ajatuksiin liittyväksi ja käsitteelliseksi; konkreettisen, kokemusperäisen ja esineellisen vastakohtana. Jo aikaisemmassa yhteydessä viitattiin Catlinin tapaan jakaa politiikka kahtia: käytäntöön ja teoriaan. Tämä jako on jokseenkin yhdenmukainen teoria sanan juuri mainitun sivumerkityksen kanssa. Jos teoria käsitteen perustana tieteessä pidetään vain tätä, muuttuu koko käsite lähes tarkoituksettomaksi: siihen voidaan rajoituksetta lukea kuuluviksi mitkä

¹ Ainakin amerikkalaisten politiikan tutkijain keskuudessa esiintyy selviä mielipiteitä, joiden mukaan normatiivisten teorian luomista pidetään oikeastaan politiikan tutkijain velvollisuutena, eikä vain henkilöön liittyvänä velvollisuutena, vaan normatiivisia teorioita pidetään kiinteänä osana politiikan tiedettä. Tästä kysymyksestä ks. erityisesti David Easton, »The decline of modern political theory», *Journal of Politics*, 13 (1951); Harry Eckstein, »Political theory and the study of politics: a report of a conference», *American Political Science Review*, 50 (1956) ja Charles Hyneman, *The Study of Politics, Urbana 1959*, erityisesti VI kappale. Max Weberin keskustelu eettisestä neutraliteetista (*The methodology of the Social Sciences*, Glencoe, Illinois 1949, 1–47) on mitä suositeltavinta luettavaa juuri tässä yhteydessä.

tahansa poliittista toimintaa ja valtiollista elämää koskevat ajatelmat ja mielte­mät, puhumattakaan normatiivisista teorioista, myyteistä yms. ajatuskon­struktioista.

Abstraktisuuden sivumerkityksen liiallinen korostus on teoria-sanan yhtey­dessä hyvin vaarallista. »Abstraktinen» viittaa myös »yleiseen» »erityisen» vastakohtana ja ainakin jokapäiväisessä kielenkäytössä myös »epämääräi­seen» ja »vaikeasti tajuttavaan» »täsmällisesti määrätyn» ja »selvästi tajut­ tavan» vastakohtana (vrt. Regnéll 1958, 92—96). Ei suinkaan kaikki yleinen ole teoriaa, eikä myöskään kaikki vaikeatajuinen. Yleisyys kuuluu kyllä tieteellisen teorian ominaisuuksiin eräässä mielessä, mutta silti se voi olla hyvin täsmällinen ja spesifinen. Mitä taas epämääräisyyteen tulee, on hyvä teoria tieteessä paras tae tätä vastaan.

Jos nyt ajatellaan teoria-sanan sivumerkityksien (kuten spekulatiivinen, abstraktinen, ajatuksellinen, yleinen, epämääräinen jne.) yhteensoveltuvuutta käsitteen »aate» tai »ideologia» kanssa, ei ole vaikeata havaita suurta yhteen­kuuluvuutta. Nämä teoria-sanan sivumerkitykset kuvaavat hyvin juuri aatteen ja ideologian käsitteitä. Näillä sanoilla on keskenään sukulaisuutta, ne kuuluvat joko samaan tai läheisiin sanaperheisiin. Aidon tieteellisen teorian ja normatiivis-ideologisten aaterakennelmien samastamiseen on osittainen syy löydettävissä varmaankin tästä seikasta. Koska poliittinen filosofia sisältää runsaasti spekulatiivisia ajatusrakennelmia (esim. monet ihanneyhteisöku­vaukset) ja koska sen kieli sisältää runsaasti hämääriä, abstraktisia käsitteitä, ollaan taipuvaisia pitämään näitä ajatusluomuksia todella aitoina teorioina. Jopa huvittavallakin tavalla tämä sanasuggestiivisuus tulee näkyviin siinä, että runsaasti abstraktioita sisältävää kuvausta kutsutaan teoreettiseksi tut­kimukseksi. Tällöin ajateltaneen lähinnä empiirisen tutkimuksen vastakohtaa, mutta ei huomata, ettei se ainakaan korrektissa tieteellisessä kielenkäy­ tössä ole teoreettinen tutkimus. Tämähän merkitsee soveltavan tutkimuk­ sen vastakohtaa, mikäli nyt yleensä vastakohdasta voidaan puhua. Mikäli empiiriselle tutkimukselle jotakin käsitteellistä vastakohtaa etsitään, on se käsitteellis-teoreettinen tai sitten metodis-teoreettinen tutkimus.¹)

Pienenä lisäpiirteenä teoria-sanan monikäyttöisyydestä ja viehättävyy­destä on se, että sitä käytetään myös merkitsemään lähes samaa kuin oppi­ historia. Useiden teosten, joiden nimessä esiintyy ilmaisu »sen ja sen tieteen teoria» (erilaisin lisäselvityksin varustettuna), todellisena sisältönä on kysei­ sen tieteenhaaran oppihistoria.

Ei myöskään voi välttyä ajatukselta, että teoria-sana usein liitetään mu­ kaan vain siksi, että se ikään kuin nostaa esityksen tieteellistä arvovaltaa ja tasoa. Ilmaisulla »teoria», »teoreettinen», pyrkii joskus olemaan tutkimuk­ siin nähden sama »tieteellisen pippurin» tehtävä kuin mitä Sorokin väittää olevan ilmaisulla »tieteellinen» ennustamisen yhteydessä.

¹ Kriteerinä on tällöin lähinnä ongelmien laatu. Tutkimuksia voidaan luonnehtia usei­ denkin eri kriteerien mukaan, esim. tavoitteiden ja metodien avulla.

Kaikilta käsitteiltä vaaditaan tieteessä erityistä selvyyttä ja täsmällisyyttä. Näin riippumatta siitä, onko tavoitteena ilmiöiden yleinen kuvailu tai niiden yksityiskohtainen erittely ja selittäminen. Paras tae näiden tavoitteiden menestykselliselle saavuttamiselle on se, että käsitteitä käytetään merkitsemään johdonmukaisesti yhtä ja samaa, tarkoin määriteltyä asiaa. Tällöin vältytään vaaralta sekoittaa eri käsitteet ja niiden kuvaamat asiat keskenään. Teoria on tieteen peruskäsitteitä, jonka merkitys on yksinomaan denotatiivinen, tarkoin määriteltävissä olevaa seikkaa osoittava. Teoria tarkoittaa metodista käsittekonstruktiota, jonka asiasisältö vaihtelee, mutta jonka rakenteen ja tehtävien tulee täyttää aina samat ehdot. Näitä eivät suinkaan kaikki käsittekonstruktiot täytä. Tällaisia käsitteysteemejä ei muuta aidoiksi teorioiksi se, että niillä saattaa olla useitakin samoja ominaisuuksia kuin aidoilla teorioilla tai että niillä on yhteyksiä teoria-sanana sivumerkityksiin kielenkäytössä.

LÄHDEKIRJALLISUUS

Allardt, Erik: »How Disagreement in Sociology Arise from Confusion of Empirical Propositions with Rules for Scientific Prosedure». Transactions of the Westermarck Society, Volume II, Copenhagen 1953.

Braithwaite, R. B.: Scientific Explanation, Cambridge 1959.

Catlin, George: »Political Theory: What Is It?» Political Science Quarterly, Vol. LXXII, No. 1 (1957).

Cohen, Morris R & Nagel, Ernest: An Introduction to Logic and Scientific Method, Norwich 1957.

Contemporary Political Science, Unesco, Paris 1950.

Duverger, Maurice: Poliittiset järjestelmät, Porvoo 1955 (suomennos).

Eckstein, Harry: »Political Theory and the Study of Politics». An American Political Science Review, Vol. L, No. 2 (1956).

Eskola, Antti: Sosiologian tutkimusmenetelmät, Tampere 1961 (monistettu).

Hempel, C. G.: »Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science». International Encyclopedia of Unified Science, Vol. II, No. 7 (1952).

Hintikka, K. Jaakko J.: »Arvokäsitteistä sosiaalitieteissä». Ajatus XIX (1957).

Jansson, Jan-Magnus: »Politiikan tutkimus Suomessa». Politiikka, 1959: 1—2.

Jansson, Jan-Magnus: »The Role of Ideologies in Politics». International Relations, Vol. 1, No. 11 (April 1959).

Kaufmann, Felix: Methodology of the Social Sciences, London 1958.

Lasswell, Harold D. & Kaplan, Abraham: Power and Society, New Haven 1950.

Marx, K. ja Engels, F.: Valitut teokset, I osa, Petroskoi 1958.

Popper, K. R.: Logik der Forschung, Wien 1935.

Regnéll, Hans: Semantik, Stockholm 1958.

Sabine, G. H.: A History of Political Theory, Bristol 1949.

Selltiz, C. & Jahoda, M. & Deutsch, M. & Cook, S. W.: Research Methods in Social Relations, Revised One-Volume Edition, New York 1957.

Timasheff, Nicholas S.: Sociological Theory, Its Nature and Growth, New York 1957.

Zetterberg, Hans L.: On Theory and Verification in Sociology, Uppsala 1954.